

ZALECENIA OCHRONNE DLA TYPÓW SIEDLISK PRZYRODNICZYCH BADANYCH W LATACH 2009-2011

Kod	Typ siedliska przyrodniczego	Zalecenia ochronne
1230	Klify na wybrzeżu Bałtyku	Ze względu na charakter położenia obszarów w pasie technicznym ochrony brzegu, zarządzanym przez Urzędy Morskie w Gdyni, Słupsku i Szczecinie nie są potrzebne dodatkowe formy ochrony. Za eksplorację klifów grożą mandaty, w rejonie miejscowości nadmorskich podnóże klifu a czasem i jego krawędzi są chronione siatką w sezonie letnim. Tam, gdzie takie siatki nie ma, np. KI4, KI5, KI9, a zwłaszcza KI3, należałoby ją postawić. Dodatkowo znaki informujące o zagrożeniu osunięciem gruntu i wypadkiem z zagrożeniem życia, najlepiej w postaci piktogramów nie tablic opisowych były by dobrym „odstraszaczem” dla potencjalnych ciekawskich. Ponadto należy ograniczyć „zblizającą” się do krawędzi klifów zabudowę w rejonie stanowisk KI1-KI3.
1310	Śródlądowe błotniste solniska z solirodkiem (<i>Salicornion ramosissimae</i>)	Na stanowisku Wyspa Chrząszczewska (obszar Ujście Odry i Zalew Szczeciński): w 2007 roku opracowano projekt kompensacji przyrodniczej - oprócz koszenia letniego i zimowego trzciny i wypasu kwaterowego, zaproponowano w celu utrzymania wysokiego poziomu wód gruntowych w obrębie solniska, piętrzenie wody przez wykonanie progów z wypełnionych worków jutowych. Na stanowiskach w głębi lądu: Ciechocinek 1 (obszar Ciechocinek): od początku XXI w. rozpoczęto ekstensywne użytkowanie terenu rezerwatu – koszenie i wypas, wskazane jest jego utrzymanie lub przywrócenie Na stanowisku Ciechocinek 2 - rozwojowi roślinności halofilnej sprzyja koszenie trawników przy tężniach w ramach normalnej pielęgnacji zieleni Parku Tężniowego a gwarantem istnienia płatów siedliska 1310 jest utrzymanie funkcjonowania tężni.
1330	Solniska nadmorskie (<i>Glaucopuccinietalia</i> część - zbiorowiska nadmorskie)	Dotowane ze środków unijnych działania ochronne dla poszczególnych typów cennych siedlisk przyrodniczych w ramach Programu Rolnośrodowiskowego mogą być realizowane zarówno przez osoby prywatne, jak i przez organizacje rządowe i pozarządowe. Pakiet 4, wariant 4.8. Stonorośla - obejmuje wypas przy obsadzie zwierząt od 0,5 do 1 DJP/ha, a w przypadku licznego występowania trzciny zaleca wypas kwaterowy. W Programie RŚ nie ma możliwości dotowania działań zmierzających do odtworzenia charakterystycznej roślinności solnisk, np. w przypadku całkowitego zarośnięcia przez trzcinę. Degeneracja siedliska uniemożliwia identyfikację roślinności wymaganej w ekspertyzach przyrodniczych dla potrzeb Programu

ZALECENIA OCHRONNE

		Rolnośrodowiskowego. Działania odtwarzające są dosyć kosztowne, ale konieczne dla przywrócenia rzeczywistego areалу siedliska zbliżonego do potencjalnej powierzchni - podejmowane są na razie przez OTOP na Karsiborskiej Kępie i w Bece.
2160	Nadmorskie wydmy z zaroślami rokitnika	Na stanowiskach nie stwierdzono realizacji działań ochronnych. Większość stanowisk znajduje się w rezerwacie przyrody „Mewia Łacha”. Na wszystkich stanowiskach niezbędne jest odkrzaczenie – usuwanie róży pomarszczonej <i>Rosa rugosa</i> i wierzby ostrolistnej <i>Salix acutifolia</i> .
2170	Nadmorskie wydmy z zaroślami wierzby piaskowej	Na stanowiskach nie stwierdzono realizacji działań ochronnych. Część stanowisk znajduje się w obszarze ochrony ścisłej Słowińskiego Parku Narodowego. Jeśli chodzi o zabiegi ochronne to celem uniknięcia ryzyka zaniku siedliska oraz powiększenia jego zasobów, zasadnym wydaje się utworzenie „metaplantacji” wierzby piaskowej na precyzyjnie wskazanych stanowiskach, szczególnie w obszarze PLH280007. Na podstawie wizji terenowej najlepszą lokalizacją wydaje się obszar na wschód od miejscowości Piaski, aż do granicy państwa. Na stanowisku Piaski zasadnym wydaje się usunięcie krzewów róży pomarszczonej <i>Rosa rugosa</i> i topoli osiki <i>Populus tremula</i> .
2330	Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi	Siedlisko należy traktować jako układ dynamiczny, wymagający dość intensywnych i regularnych działań ochronnych. Konieczne jest usuwanie drzew i większych krzewów, a także zapewnienie umiarkowanego niszczenia pokrywy roślinnej. Za punkt wyjścia dla metodyki ochrony czynnej można przyjąć działania prowadzone obecnie na terenach poligonów.
3110	Jeziora lobeliowe	Najbardziej niebezpieczne dla jezior lobeliowych są zjawiska eutrofizacji i dystrofizacji, które mogą spowodować zanik siedliska. Po pierwsze powinna zostać uregulowana gospodarka wodno-ściekowa, aby zanieczyszczenia nie były wprowadzane do jezior. W celu zapobiegania wprowadzania związków powodujących wzrost trofii powinna zostać uregulowana kwestia nawożenia pól znajdujących się w bezpośrednim otoczeniu jeziora oraz jego zlewni. Jeziora lobeliowe powinny zostać wyłączone z zagospodarowania rybackiego oraz wędkarskiego połowu ryb. Jeśli jeziora pozostaną udostępnione do wędkowania, to zakaz powinien dotyczyć bezwzględnego zanieczyszczenia ryb. Jeziora lobeliowe nie mogą być zarybiane rybami karpiołowymi oraz gatunkami obcymi. W przypadku udostępnienia jezior do rekreacji powinno się wyznaczyć miejsca kąpielii z dostępną bazą sanitarną oraz zakazać kąpielii poza wyznaczonymi i przygotowywanymi do tego celu miejscami. Należy także wprowadzić zakazy poruszania się poza wyznaczonymi ścieżkami, także w celu zapobieżenia niszczenia roślinności. Należałoby rozważyć propozycję reintrodukcji poryblinu jeziornego <i>Isoetes lacustris</i> i innych gatunków jezior lobeliowych do jezior, których parametry wskazują na dobre siedlisko typu lobeliowego, w których występowały takie gatunki, a zanikły na skutek działalności ludzkiej. Najpilniejszych działań ochronnych spośród jezior monitorowanych w roku 2009, wymaga stanowisko, którego parametr „ocena ogólna”

ZALECENIA OCHRONNE

		został oceniony jako stan zły (U2) (jezioro Łęka) oraz jezioro Kaleńskie wykazujące największe prawdopodobieństwo uzyskania oceny U2 w przyszłości.
3150	Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z <i>Nymphaeion</i> , <i>Potamion</i>	<p>Wszystkie siedliska z roślinnością <i>Potamion</i> i <i>Nymphaeion</i> są narażone na przyspieszoną eutrofizację spowodowaną negatywną działalnością człowieka. Trudno jest wprowadzić całkowite zakazy korzystania ze środowisk wodnych jakimi są jeziora eutroficzne i starorzecza i dlatego powinno się zwrócić szczególną uwagę na prowadzenie działań ochronnych oraz uświadamianie społeczeństwa jakie mogą być konsekwencje nieracjonalnego wykorzystania siedlisk wodnych.</p> <p>Poniżej zamieszczamy podstawowe elementy służące ochronie monitorowanego typu siedliska:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zakaz odprowadzania ścieków, wyrzucania odpadów, zaśmiecania; • zakaz zanieczyszczania otoczenia starorzeczy; • uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej w otoczeniu starorzeczy; • ograniczenie nawożenia pól uprawnych, propagowanie zasad „rolnictwa proekologicznego”; • ograniczenie wykorzystania obszarów przyległych do starorzeczy na cele intensywnej produkcji rolniczej; • wprowadzenie ekstensywnego zagospodarowania terenu na użytki zielone; • systematyczne koszenie łąk wokół starorzeczy; • stosowanie planowej i przemyślanej gospodarki rybackiej; • zakaz samowolnego zarybiania; • zakaz wprowadzania obcych gatunków ryb; • eliminacja obcych gatunków ryb wcześniej wprowadzonych; • zakaz zanęcania ryb, zaśmiecania i zanieczyszczania wód i okolicy; • zakaz niszczenia i plądrowania roślin; • zapewnienie zaplecza sanitarnego w przypadku dopuszczenia starorzeczy do rekreacji; • regularne sprzątanie brzegów; • właściwe utrzymanie stosunków wodnych w obrębie starorzeczy; • okresowego czyszczenia zbiorników (dotyczy starorzeczy i małych naturalnych zbiorników wodnych) ze śmieci, drzew, gałęzi; udrożnienie połączenia z rzeką, odmulenie fragmentów zbiorników wodnych, pogłębienie. Odmulanie, pogłębienie i udrożnienie połączeń z rzeką powinno być jednak dogłębnie przemyślane, tak aby nie zniszczyć żyjących w nich roślin i zwierząt; • zakaz sprzedaży gruntów w ręce prywatne, na których znajdują się jeziora czy starorzecza oraz opracowanie zasad korzystania ze zbiorników wodnych, egzekwowane tych zasad i stałe monitorowanie zbiorników wodnych; • zaniechanie wykorzystywania starorzeczy i ich brzegów jako wysypisk śmieci;

ZALECENIA OCHRONNE

		<ul style="list-style-type: none"> • utworzenie strefy ochronnej wokół starorzeczy; • w przypadku istnienia wysokich skarp, ochrona przed ich erozją; • w przypadku rekreacyjnego wykorzystania starorzeczy zakaz parkowania samochodów bezpośrednio przy starorzeczu; • opracowanie planów ochrony starorzeczy uwzględniających indywidualizm każdego stanowiska; • ograniczenie spływów powierzchniowych poprzez utworzenie stref ochronnych typu „constructed wetlands”.
3160	Naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne	Działania ochroniarские powinny uwzględniać ograniczenie wycinki drzew, utrzymanie naturalnego poziomu wód gruntowych, utrzymywania właściwej struktury ichtiofauny (dominacja ryb drapieżnych, zakaz zarybiania karpem), ograniczenia wydeptywania pomostu torfowcowego. W warunkach dobrego stanu jezior/zbiorników dystroficznych nie ma potrzeby przeprowadzania żadnych zbiegów ochronnych.
3220	Pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków	Zasadniczo siedlisko jest z natury bardzo plastyczne i nie wymaga podejmowania działań ochrony czynnej, dla jego funkcjonowania wystarczy naturalny rytm zalewów rzeki. Wydaje się jednak, że obecność gatunków obcych, inwazyjnych, które w ostatnim czasie masowo pojawiają się nad rzekami, w tym karpackimi, narzuca konieczność ich mechanicznego usuwania. Do najczęściej spotykanych (nad wszystkimi monitorowanymi rzekami) należą: niecierpek gruczołowaty – na różowo kwitnący terofit, który powinien być wrywany przed lub najpóźniej w początkach okresu kwitnienia, gdyż później, po rozsianiu nasion jest już zbyt późno. Na ustalonych kamieńcach pojawia się także nawłoc olbrzymia – o podobnej strategii życiowej oraz kolczurka klapowana <i>Echinocystis lobata</i> , a także rdestowiec ostrokończysty <i>Reynoutria japonica</i> – krzew masowo występujący nad rzekami, wypierający roślinność zarośli łęgowych i kamienisk. Inne działania ochrony czynnej dla tego siedliska nie są uzasadnione, gdyż odnawianie się siedliska nastąpi przy kolejnym wezbraniu. Ochrona siedliska polega na powstrzymaniu działań nakierowanych na regulację koryt.
3230	Zarośla wrześni na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków	Jak wyżej
3240	Zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków	Jak wyżej
3260	Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników <i>Ranunculion fluitantis</i>	Proponuje się aby działania ochronne zbiorowisk włosieniczników ograniczyć do stanowisk, gdzie można stwierdzić występowanie przedstawicieli rodzaju <i>Batrachium</i> . Zagrożeniem dla zbiorowisk włosieniczników są zjawiska degradacji jakości wód (głównie eutrofizacja) oraz przekształcenia hydromorfologiczne i gatunki ekspansywne (głównie <i>Elodea</i>

ZALECENIA OCHRONNE

		<p><i>canadensis</i>).</p> <p>Aby zapobiec eutrofizacji tych siedlisk należy realizować działania ochronne na obszarze całej zlewni. Działania powinny uwzględniać zarówno zanieczyszczenia punktowe, jak i przestrzenne.</p>
4010	<p>Wilgotne wrzosowiska z wrzoścem bagiennym (<i>Ericion tetralix</i>)</p>	<p>Stanowiska pomorskie, poddane czynnej ochronie w rezerwach przyrody, są w dobrym stanie. Dotychczasowe sposoby ochrony (konsekwentne zablokowanie rowów odwadniających i regularne usuwanie drzew oraz powstających odrośli) powinny być kontynuowane. Są one skuteczne, choć w przypadku usuwania brzozy powstają odrośla z szyi korzeniowej wyciętych drzew. Prawdopodobnie kilkukrotne usunięcie odrośli może doprowadzić do wyeliminowania brzozy. Na Dalekim Wrzosowisku w rezerwacie Czarne Bagno eksperymentalnie podjęto w 2011 r. próbę usunięcia brzozy przez zaobrączkowanie, a nie ścięcie drzew, licząc że ograniczy to powstawanie odrośli. Wyniki będą znane w przyszłych latach. Na stanowiskach w Borach Dolnośląskich konieczne i pilne jest podjęcie ochrony czynnej – stopniowe usuwanie drzew.</p>
4030	<p>Suche wrzosowiska (Calluno-Geniston, Pohlio-Callunion, Calluno-Arctostaphyilion)</p>	<p>Wrzosowiska na czynnych poligonach najczęściej zachowują się w dobrym stanie i nie wymagają ochrony czynnej. Problemem jest ochrona wrzosowisk tam, gdzie ćwiczeń wojskowych zaprzestano.</p> <p>Niewątpliwie konieczne jest usuwanie drzew zarastających wrzosowisko. Zabieg ten musi być przy tym okresowo powtarzany. Samo usuwanie drzew zwykle nie wystarcza jednak dla trwałego utrzymania wrzosowisk, do którego – przynajmniej w dłuższej perspektywie czasowej – niezbędny jest jeszcze czynnik stymulujący okresowe „odmładzanie” populacji wrzosu. Działania ochronne w tym zakresie mają na razie eksperymentalny charakter. Na wrzosowiskach dawnego poligonu Borne-Sulinowo próbuje się kwaterowego koszenia wrzosu. Proponowane jest zastosowanie ekstensywnego wypasu owiec (np. kwietne wrzosowisko k. Krajnika) lub eksperymentalne wypalanie. Problemem, dotąd nie rozwiązany, jest powstrzymanie inwazji trzcinnika piaskowego <i>Calamagrostis epigeios</i> (pojawiające się w planach ochrony propozycje to częste wykaszanie trzcinnika – co najmniej 4 pokosy rocznie przez 3 lata).</p>
4060	<p>Wysokogórskie borówczyska bażynowe (<i>Empetro-Vaccinietum</i>)</p>	<p>W stosunku do siedliska powinna być konsekwentnie stosowana ochrona bierna. Jedyne zabiegi ochrony czynnej wiążą się z ograniczeniem dostępu do płatów siedliska na Pośrednim Wierchu Goryczkowym (słabo wydeptana ścieżka) oraz na kopule szczytowej Śnieżnika Kłodzkiego (liczne wydeptane ścieżki przez płaty siedliska).</p>
4080	<p>Subalpejskie zarośla wierzbowe wierzby lapońskiej lub śląskiej (<i>Salicetum lapponum</i>, <i>Salicetum</i>)</p>	<p>Siedlisko nie wymaga ochrony czynnej, należy utrzymać obecną ochronę ścisłą.</p>

ZALECENIA OCHRONNE

	<i>silesiaca</i>)	
5130	Zarosła jałowca pospolitego na wrzosowiskach lub murawach nawapiennych	Ponieważ jest to stadium sukcesyjne, jego utrzymanie zależy bezpośrednio od podejmowania ochrony czynnej. Należy ją powiązać z ochroną muraw kserotermicznych. Niezwykle istotnym elementem jest określenie priorytetów ochronnych, gdyż np. w obszarze Ostoja Olsztyńsko-Mirowska – gdzie znajduje się stanowisko przytulii krakowskiej (absolutny priorytet) i jest dobrze wykształcona murawa z udziałem wielu ciepłolubnych gatunków (cel bardzo istotny, ale na tym stanowisku drugorzędny), ochrona zarośli jałowca powinna być realizowana jako ostatnia. Działania ochronne powinny być realizowane praktycznie we wszystkich obszarach Natura 2000, np. w Poradowie, gdzie można byłoby także przywrócić wypas na fragmentach zboczy, gdzie występują płaty zarośli).
6150	Wysokogórskie murawy acidofilne (<i>Juncion trifidi</i>) i bezwapienne wyleżyska śnieżne (<i>Salicion herbaceae</i>)	W celu ochrony płatów poddanych bezpośrednio największej antropopresji należy przeanalizować funkcjonowanie istniejących obecnie zabezpieczeń (np. na Kasprowym Wierchu) i rozpatrzyć wprowadzenie dodatkowych ograniczeń. Szczególnie istotne może to być na Babiej Górze w okolicach szczytu. Z drugiej strony trudno sobie wyobrazić prowadzenie tego typu ochrony na Diablaku ze względów krajobrazowych. Być może wystarczającym zabezpieczeniem byłoby wzmocnienie kontroli poruszania się po szlakach turystycznych w okresach najbardziej intensywnego ruchu turystycznego i odpowiedniego oznakowania.
6170	Nawapienne murawy wysokogórskie i wyleżyska śnieżne	Płaty muraw ze związku <i>Seslerion tatrae</i> są w zdecydowanej większości fitocenozami w pełni naturalnymi, które najlepiej rozwijają się bez jakiegokolwiek wpływu działalności ludzkiej. Z tego względu najwłaściwszą formą ich ochrony jest ochrona bierna.
6410	Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (<i>Molinion</i>)	Warunkiem zachowania łąk trzęślicowych jest prowadzenie ekstensywnej gospodarki kośnej. Łąki trzęślicowe należy kosić raz do roku, lub raz na dwa lata. Ważne jest by koszenie odbywało się późnym latem (pod koniec sierpnia lub nawet we wrześniu), po przekwitnięciu większości roślin. Wysokość koszenia powinna być nie niższa niż 10cm, niższe koszenie powoduje eliminację niektórych gatunków charakterystycznych – np. trzęślicy modrej <i>Molinia caerulea</i> . Siano po ścięciu powinno być usunięte z powierzchni lub pozostawić w stogach. Należy też zostawiać niewielkie fragmenty niewykoszone jako miejsca schronienia dla zwierząt. Należy rozważyć możliwość usunięcia podrostu krzewów i drzew, tam gdzie pod drzewami zachowały się jeszcze gatunki zielne.
6430	Ziołorośla górskie (<i>Adenostylion alliariae</i>) i ziołorośla nadrzeczne (<i>Convolvuletalia sepium</i>)	Spośród możliwych do wdrożenia zaleceń ochronnych należy zwrócić uwagę przede wszystkim na: <ul style="list-style-type: none"> • konieczność zwalczania najbardziej inwazyjnych gatunków obcych, • zachowanie daleko idącej ostrożności i dbałości w trakcie realizacji inwestycji, mogących wpływać na roślinność nadpotokową (modernizacja dróg, remont mostów, czyszczenie przepustów i rowów) – minimalizację negatywnego wpływu poprzez odpowiednie dostosowanie

ZALECENIA OCHRONNE

		<p>terminu i sposobu realizacji inwestycji oraz zapewnienie monitoringu przyrodniczego dla każdej z takich inwestycji,</p> <ul style="list-style-type: none"> • skuteczną egzekucję zakazu poboru żwiru z koryt potoków i rzek górskich • rozważenie renaturyzacji przekształconych dolin rzecznych.
6440	Łąki selernicowe (<i>Cnidion dubii</i>)	Monitorowane siedlisko przyrodnicze, jako półnaturalna łąka, wymaga permanentnego ale ekstensywnego użytkowania. Niekorzystne jest zarówno intensyfikowanie gospodarowania, jak i jego zaniechanie. Przeprowadzony monitoring wykazał, że częściej mamy do czynienia z przypadkiem drugim, gdy łąki selernicowe są zbyt rzadko użytkowane i zarastają gatunkami szuwarowymi, ziołoroślowymi i zaroślowymi na skutek sukcesji wtórnej.
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)	Siedlisko ma charakter półnaturalny - jego powstanie i istnienie jest bezpośrednio uzależnione od użytkowania kośnego lub koszenia połączonego z wypasem. Zachowanie łąk niżowych wymaga utrzymania tych zabiegów na poziomie niskiej lub średniej intensywności, wiąże się więc ściśle z gospodarką rolną w kraju. Ekstensywne gospodarowanie na trwałych użytkach zielonych jest obecnie mało atrakcyjne dla rolników, co odzwierciedlają wyniki monitoringu (połowa obszarów).
6520	Górskie łąki kośne	Warunkiem zachowania świeżych łąk górskich jest ekstensywna gospodarka kośno-pasterskiej, możliwie jak najbardziej zbliżona do tradycyjnej. Koszenie skutecznie hamuje rozwój gatunków krzewiastych i drzewiastych, eliminuje także rośliny zielne nieprzystosowane do kilkukrotnej regeneracji w trakcie jednego sezonu wegetacyjnego. Umiarkowany wypas ma wiele pozytywnych cech: sprzyja rozprzestrzenianiu się gatunków zwiększając tym samym bogactwo gatunkowe łąk i podobnie jak koszenie promuje rośliny światłolubne, ponadto naruszanie darni przez zwierzęta ułatwia osiedlanie się roślinom słabszym konkurencyjnie. Jednak intensywniejsze formy pasterstwa powodują przemiany w kierunku zbiorowisk pastwiskowych i stanowią poważne zagrożenie dla kondycji łąk.
7140	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością <i>Scheuchzeria-Caricetea</i>)	Działania ochronne na tych obiektach powinny zmierzać przede wszystkim do ponownego podniesienia poziomu wód gruntowych do stanu pierwotnego. Wykonuje się to przez stopniowe zmniejszanie oddziaływania istniejącej infrastruktury melioracyjnej, a w końcu do jej likwidacji. W tym celu stosuje się zastawki na rowach odwadniających lub zasypuje je (częściowo lub w całości). Działaniami ochronnymi przeprowadzanymi na siedlisku 7140 jest również sukcesywne wycinanie pojawiających się krzewów i podrostów drzew, a w niektórych przypadkach koszenie (głównie trzciny <i>Phragmites australis</i>). W sytuacjach skrajnych, na siedliskach najbardziej przekształconych usuwana jest warstwa murszu, często wraz ze zwartą darnią trzęślicy modrej <i>Molinia caerulea</i> i reintrodukowane są gatunki torfowiskowe (głównie mchy).
7150	Obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku	Stosuje się tu głównie „odmładzanie siedliska” przez sztuczne odślanianie powierzchni torfu (lub podłoża mineralno-organicznego). W tym celu usuwana jest warstwa murszu często wraz ze zwartą darnią trzęślicy modrej. Działaniami ochronnymi przeprowadzanymi

ZALECENIA OCHRONNE

	<i>Rhynchosporion</i>	na siedlisku 7150 jest również sukcesywne wycinanie pojawiających się krzewów i podrostów drzew, a w sporadycznych przypadkach koszenie (głównie trzciny). Wiele torfowisk, na których występuje siedlisko 7150 zostało w przeszłości odwodnionych. Działania ochronne na tych obiektach powinny zmierzać do ponownego podniesienia poziomu wód gruntowych do stanu pierwotnego. Wykonuje się to przez stopniowe zmniejszanie oddziaływania istniejącej infrastruktury melioracyjnej, a w końcu do jej likwidacji. W tym celu stosuje się zastawki na rowach odwadniających, lub zasypuje je (częściowo, lub w całości). Wszystkie z wymienionych zabiegów ochronnych są stosowane w praktyce na wybranych torfowiskach. Konieczna jest kontynuacja ich w przyszłości, oraz objęcie nimi następnych obiektów. Jedynie tam, gdzie siedlisko utworzyło się spontanicznie na dobrze funkcjonujących siedliskach w pełni naturalnych, wskazana jest ochrona bierna.
7230	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	Podstawowymi działaniami ochronnymi na siedlisku 7230 jest ekstensywne koszenie (zbieranie pokosu i usuwanie go poza obręb torfowiska) oraz sukcesywne wycinanie pojawiających się krzewów i podrostów drzew. Na niektórych torfowiskach regionu kontynentalnego pozytywne efekty przynosiło kontrolowane wypalanie Wiele torfowisk (głównie w regionie kontynentalnym) zostało w przeszłości odwodnionych. Działania ochronne na tych obiektach powinny zmierzać do ponownego podniesienia poziomu wód gruntowych do stanu pierwotnego. Wykonuje się to przez stopniowe zmniejszanie oddziaływania istniejącej infrastruktury melioracyjnej, a w końcu do jej likwidacji. W tym celu stosuje się zastawki na rowach odwadniających, lub zasypuje je (częściowo, lub w całości). W przypadku skrajnie zdegradowanych torfowisk konieczne są bardziej zaawansowane zabiegi renaturalizacyjne, na które składa się (oprócz podnoszenia poziomu wód gruntowych): stopniowe usuwanie wierzchniej warstwy murszu oraz reintrodukcja gatunków torfowiskowych.
8120	Piargi i gołoborza wapienne ze zbiorowiskami <i>Papaverion tatricii</i> lub <i>Arabidion alpinae</i>	Dotychczasowa ochrona siedliska 8120 w ramach ochrony ścisłej Tatrzańskiego Parku Narodowego jest w zupełności wystarczająca. Tylko w miejscach, gdzie piargi stykają się bezpośrednio ze szlakami turystycznymi, jak to ma miejsce w Kobylarzowym Żlebie, zaleca się zwracać baczniejszą uwagę na to, aby turyści nie zbaczali z wyznaczonej ścieżki. Należy również kontrolować ruch speleologów w tych rejonach, gdzie są wejścia do jaskiń, zwłaszcza w Dolinach Litworowej i Mułowej oraz w Niżnej Świstówce.
8150	Środkowoeuropejskie wyżynne piargi i gołoborza krzemianowe	Utrzymanie ochrony biernej wszystkich powierzchni
8210	Wapienne ściany skalne ze zbiorowiskami <i>Potentilletalia</i>	Dla monitorowanych stanowiska wskazana jest kontynuacja ochrony biernej.

ZALECENIA OCHRONNE

	<i>caulescentis</i>	
8220	Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z <i>Androsacion vandellii</i>	<p>Wydaje się, że konieczne jest opracowanie kompleksowego programu ochrony siedliska przy współudziale interesantów – szczególnie wspinaczy skałkowych oraz leśników, a także organów odpowiedzialnych za ochronę przyrody w poszczególnych województwach. Zauważyć należy że na większości stanowisk wystarczającą będzie ochrona bierna, poprzez zapewnienie stabilnych warunków w ich otoczeniu.</p> <p>Z zabiegów ochrony czynnej konieczne jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na stanowisku w Czarnym Urwisku koło Lutyni wycięcie drzew zacinających ścianę skalną (ujęte w PZO dla obszaru). • Na terenie rez. Kruczy Kamień selektywne usunięcie pojedynczych świerków, zacinających siedlisko i powodujących jego zakwaszenie. <p>Pozostałe powierzchnie nie wymagają zabiegów z zakresu ochrony czynnej. Usuwanie niecierpka drobnokwiatowego <i>Impatiens parviflora</i>, z uwagi na jego szerokie rozprzestrzenienie i trwałą już obecność we florze Sudetów, byłoby działaniem kosztownym i dało przejściowe tylko rezultaty.</p> <p>Na stanowisku w Wierchomli konieczne jest zabezpieczenie przed osuwaniem się skał, co (poza zagrożeniem dla przebiegającej poniżej szosy) spowodować także zniszczenie płatów siedliska z największą w Karpatach populacją zanokcica północna <i>Asplenium septentrionale</i>.</p>
8230	Pionierskie murawy na skałach krzemianowych (<i>Arabidopsidion thalianae</i>)	<p>W obszarze PLH020006 Karkonosze Objęcie siedliska ochroną czynną, polegającą na zatrzymaniu procesu sukcesji wtórnej (usuwanie podrostu drzew i krzewów). Zakaz wstępu na płaty siedliska (obecne symboliczne ogrodzenie metalowe nie spełnia takiej funkcji, jest bowiem łatwe do przekroczenia)</p> <p>PLH020020 Przełomy Pełcznicy pod Książem Ogrodzenie skał, na których znajduje się siedlisko i postawienie bariery przy punkcie widokowym w sąsiedztwie. Konieczne także ustawienie kosza na śmieci, który ograniczy zaśmiecanie.</p>
9140	Górskie jaworzyny ziołoroślowe (<i>Aceri-Fagetum</i>)	<p>Monitorowane tereny siedliska objęte są ochroną ścisłą na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, lub też są wyłączone z użytkowania ze względu na swoją niedostępność. Zaniechanie użytkowania drzewostanów siedliska 9140, podobnie jest w przypadku innych leśnych siedlisk przyrodniczych, jest optymalną formą ochrony.</p>
9150	Cieptolubne buczyny storczykowe (<i>Cephalanthero-Fagenion</i>)	<p>Dotychczas często stosowanym zabiegiem ochrony czynnej siedliska było prześwietlanie drzewostanu. W świetle wyników badań monitoringowych, nie wydaje się to być dobrą metodą ochrony siedliska. Zwiększenie ilości światła jest krótkotrwałe – szybko rozwija się podrost, konieczne zatem jest częste powtarzanie zabiegów. Dodatkowym czynnikiem jest kwestia składowania np. gałęzi wyciętych w trakcie prześwietleń. Niestety, czasem obserwuje się składanie ich w stertach, co powoduje całkowite zniszczenie runa w</p>

ZALECENIA OCHRONNE

		takich miejscach.
9160	Grąd subatlantycki	<p>Najlepszy jest stan grądów poddanych konsekwentnie biernej ochronie rezerwatowej. W przypadku utrzymywania gospodarki, szczególnej troski wymaga odtworzenie zasobów rozkładającego się drewna, w tym w szczególności wielkowymiarowego. Wymaga to bardzo konsekwentnego pozostawiania drzew martwych i zamierających.</p> <p>Istotnym, poważnym i powszechnym zagrożeniem może być neofityzacja. Ewentualna gospodarka leśna powinna być prowadzona w sposób zmniejszający jej ryzyko.</p> <p>W niektórych obszarach autorzy zwracają uwagę na nadmierną ekspansję buka, proponując wykonywanie, w ramach gospodarki leśnej, cięć pielęgnacyjnych popierających dąb i graba.</p> <p>Na niektórych stanowiskach można także proponować przebudowę drzewostanów, w szczególności przez usuwanie sosny/świerka lub / i podsadzenia graba. Działania takie mogą przyspieszyć regenerację grądów. Jednak w wielu sytuacjach nie są konieczne, gdyż naturalne procesy, choć powolniejsze, również prowadzą do regeneracji siedliska przyrodniczego.</p> <p>Zasada wyłączenia z gospodarki leśnej stref bezpośrednio przyległych do cieków oraz lasów na stromych zboczach dobrze służy ochronie siedliska 9160, które często w takich strefach się znajduje.</p>
9190	Kwaśne dąbrowy	<p>W kwaśnych dąbrowach należałoby unikać zabiegów podsadzania gatunkami grądowymi, np. grabem, lipą i jaworem, jak to niekiedy jest stosowane. Podobnie, ograniczyć należałoby zwarte podsadzenia bukiem, bo uniemożliwią one w przyszłości odnowienie dębu.</p> <p>Czynnikiem obniżającym najsilniej stan kwaśnych dąbrów w większości przypadków jest brak martwego drewna oraz ujednoliczona i uproszczona struktura drzewostanu. W większości płatów, także tych poddanych gospodarce leśnej, należałoby zalecić konsekwentne pozostawianie drzew zamierających i martwych, tak by odtworzyć zasoby rozkładającego się drewna. W dużych kompleksach dąbrów pożądane byłyby rozwiązania polegające na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozostawieniu części najlepiej wykształconych dąbrów (5-10% zasobów siedliska w obszarze) jako powierzchni referencyjnych wyłączonych z użytkowania gospodarczego, - czasowym odstępowaniu od cięć trzebieżowych i rębnych w wybranych płatach starych dąbrów, tak by mogły one pełnić rolę refugium dla gatunków antropofobnych do momentu dorosnięcia innych drzewostanów do wieku starości.
91F0	Łęgowe dębowo-wiązowo-jesionowe lasy	<p>Kluczowa dla ochrony lasów łęgowych jest sytuacja hydrologiczna. Jeżeli jednak ona jest niewłaściwa, jej poprawienie wymaga dużych inwestycji, w tym przebudowy systemów wałów przeciwpowodziowych (przywrócenia wpływu zalewów).</p> <p>Na niektórych stanowiskach i w niektórych obszarach proponowano działania hodowlano-leśne, np. sztuczne uzupełnianie gatunków drzew trudno odnawiających się naturalnie (np. nad Bugiem – dębu, w uzupełnieniu dynamicznych tam odnowień jesionu i wiązu).</p>

ZALECENIA OCHRONNE

		<p>Modyfikacji wymagałaby procedura postępowania w drzewostanach z dominacją jesionu w przypadku masowego zamierania tego gatunku. Usuwanie jesionów zrębem zupełnym i sztuczne odnowienie olszą, co bywa stosowane w praktyce, jest destrukcyjne dla siedliska 91F0. Aby zachować siedlisko 91F0 konieczne byłoby pewne ograniczenie usuwania jesionów, nawet kosztem pozostawienia części z nich do naturalnego rozkładu w lesie, a także szerokie zróżnicowanie składu gatunkowego odnowień, z pełnym wykorzystaniem warunków mikrosiedliskowych i z szerokim wykorzystaniem np. wiązu.</p> <p>W obszarach, w których dominująca formą łągów są jednolite wiekowo lasy dębowe, sugeruje się by (oprócz wyłączenia części z nich z gospodarki leśnej i oddania naturalnym procesom) gospodarka leśna była ukierunkowana na różnicowanie struktury przestrzennej i wzbogacenie gatunkowej (z pozostawieniem dużych części starego drzewostanu!).</p>
9410	Górskie świerkowe bory	<p>W większości przypadków należy utrzymać obecny sposób gospodarowania (lub jego brak) – z drugiej strony niewątpliwie należy poszukiwać sposobów zwiększenia, lub przynajmniej nie zmniejszania ilości martwego drewna w borach świerkowych i świerkowo-jodłowych, w taki sposób, aby nie zwiększać zagrożenia gradacjami owadów.</p>
9420	Górski limbowo-świerkowy bór	<p>Utrzymanie obecnej ochrony ścisłej wszystkich stanowisk tego siedliska w Tatrach.</p>